

наются молодежью цитаты из классической художественной литературы или кино советского периода.

ЛИТЕРАТУРА

1. Чигирин Т. Ю. Заголовки в советских и постсоветских газетах в аспекте интертекстуальности и лингвокультурологии. — Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. — Воронеж, 2007.

Л. Р. Хмель, ст. выкладчык, магістр філал. навук
(БДУ, г. Мінск)

ТАЛЕРАНТНЫЯ МАЎЛЕНЧЫЯ ПАВОДЗІНЫ ЯК НАЦЫЯНАЛЬНА-СПЕЦЫФІЧНЫ ТЫП МАЎЛЕННЯ Ў ТЭЛЕЭФІРЫ

У апошнія дзесяцігоддзі ў межах соцыя- і псіхалінгвістыкі ўзрасла цікавасць да вывучэння камунікатыўных паводзін чалавека з пункту гледжання публічнай камунікацыі. Эфектыўнасць тэлевізійных зносінаў, камунікацыйны поспех тэлепраграмы залежыць ад глыбінных тактык сучаснага тэлеэкрана, накіраванага альбо на партнёрства, альбо на маніпуляванне сваёй аўдыторыяй. Карэктнасць/некарэктнасць маўленчага ўзаемадзеяння вызначаецца пры гэтым перш за ўсё маўленчымі паводзінамі ўдзельнікаў камунікацыі. Яны характарызуюцца двухбаковасцю адносна ўдзельнікаў размовы, дзе кожны выпрацоўвае і рэалізуе сваю запланаваную стратэгію. Выніковасць працэсу камунікацыі найперш залежыць ад эфектыўнасці маўленчага ўзаемадзеяння.

Маўленчыя паводзіны ў значнай ступені вызначаюцца характарыстыкамі асоб, якія ўдзельнічаюць у камунікацыі. У сваю чаргу, гэтыя характарыстыкі цалкам вызначаюцца нормамаі і каштоўнасцямі той культуры, прадстаўніком якой з'яўляецца чалавек, таму што ўсе асобныя характарыстыкі з'яўляюцца вынікам інкультурацыі і сацыялізацыі. Ад гэтага залежыць спосаб мыслення, спосабы выказвання эмоцый і характар маўленчага ўзаемадзеяння камунікантаў.

На сённяшнім этапе развіцця неад'емнымі рысамі беларускага менталітэту з'яўляюцца міралюбінасць памяркоўнасць, талерантнасць да прадстаўнікоў розных нацый, канфесій, да людзей з іншым складам мыслення, светаўспрымання. Беларусы па характары з'яўляюцца бесканфліктнымі, добразычлівымі і здольнымі ісці на дыялог пры складаных сітуацыях. Безумоўна, вышэйназваныя ментальныя рысы не могуць не ўвасабляцца і ў іх маўленчых паводзінах, якія, у сваю чаргу, адкладаюць адбітак на характар узаемадзеяння.

Маўленчыя паводзіны беларусаў на тэлеэкране суаднесены з прынцыпам талерантнасці, пры якім камуніканы арыентуюцца на стварэнне гарманічнай камунікатыўнай прасторы. Доктар навук А. Ланскіх заўважае, што *“талерантнасць — пэўная светапоглядная і маральна-псіхалагічная ўстаноўка асобы на тое, у якой меры ёй прымаць ці не прымаць розныя, перш за ўсё чужыя ідэі, погляды, звычаі, культуру, нормы паводзін і г. д.”* [3, с.26]. Талерантныя паводзіны ўзнікаюць у сітуацыі напружанасці ці канфлікту, аднак разлічаны на пазітыўнае вырашэнне пытання, падчас размовы прэвалюе суб'ект-суб'ектны тып адносінаў, у якім абодва камуніканта валодаюць аднолькавымі правамі на выказванні. Звычайна аб'ектам “спрэчак” з'яўляюцца цікавыя для абодвух камунікантаў тэмы. Вольга Міхайлава ўводзіць паняцце камунікатыўнай талерантнасці, сцвярджаючы, што *“гэта талерантнасць, якая праяўляецца пры адносінах. У традыцыях камунікатыўнага паводзін розных народаў можна вылучыць сукупнасць фактараў, параметраў, правілаў, звычаяў, якія альбо садзейнічаюць талерантнаму паводзінам асобы, альбо перашкаджаюць такім паводзінам”* [5].

Пры даследаванні талерантных паводзін у тэлевізійным эфіры ва ўвагу прымаецца спецыфіка, характэрная этнасу ў цэлым і сацыяльным сацыяльным групам у гэтым этнасе. Так, да адметнай рысы талерантных маўленчых паводзінаў у беларусаў можна аднесці карыстанне ў працэсе размовы адразу дзвюма мовамі, што з'яўляецца вынікам пануючага ў краіне беларуска-рускага білінгвізму [4]. У сваім паўся-

дзённым жыцці беларусы, як правіла, карыстаюцца адной мовай (пераважна рускай), аднак добра разумеюць другую. Праяўленнем телерантнасці як у публічнай камунікацыі, так і ў міжасобаснай з'яўляецца імгненны пераход на мову свайго партнёра. Такія “скокі”, як правіла, носяць двайную інтэнцыю: з аднаго боку, адрасант паказвае сваю павагу да суразмоўцы і дэманструе веданне дзвюх моў, а з другога боку, гэта робіцца для стварэння адзінай камунікатыўнай прасторы і для палягчэння разумення адзін аднаго.

Герман Цітоў, вядучы праграмы: *Сёння мы адзначаем Дзень роднай мовы. На журфаку БДУ свята наогул вырашылі зрабіць нетрадыцыйным. Як зацікавіць моладзь, даедаемся ў дацэнта кафедры літараткрна-мастацкай крытыкі Аксаны Бязлепкінай.*

Наталля Радзіна, вядучая праграмы: *Доброе утро, Оксана. И всё-таки сегодня ни для кого не секрет, что в масштабах страны не очень много людей говорят на белорусском языке. Как вы считаете, белорусский язык – это язык больше классики или всё-таки он уже входит в быт? (праграма “Наше утро”, 21.02. 2012.)*

У дадзеным выпадку спрацоўвае “эфект гаспадара”, згодна з якім вядучыя тэлевізійнай праграмы, запрасіўшы ў студию беларускамоўнага госця, пачынаюць весці з ім размову па-беларуску, як бы выказваючы яму павагу за тое, што наведаў. Нягледзячы на тое, што праграма рускамоўная і гледачы звыкліся з рускамоўем вядучых, апошнія, такім чынам, праяўляюць телерантнасць у адносінах да беларускамоўнага суразмоўцы. Аднак пераход вядучых на мову свайго госця абумоўлены не толькі жаданнем яму дагадзіць, але і імкненнем пазбегнуць маўленчага канфлікту.

Некаторым тэлегледачам, якія ўвесь час з вуснаў вядучых чулі толькі рускую мову, пераход на іншую мову можа падацца ненатуральным, штучным і нават смешным, што, у сваю чаргу, адштурхоўвае ад прагляду ўсёй праграмы. Часам можа атрымацца наадварот, калі вядучыя, аказваючы ласку госцю і падтрымліваючы яго маўленчы густ, могуць зганьбіць мову суразмоўцы сваім “нераспрацава-

ным” маўленнем. Па гэтай прычыне ў беларускім тэлеэфіры часта назіраецца з’ява інтэрферэнцыі, якая заключаецца ў пераносе норм адной мовы ў другую ў працэсе маўлення. Адрасант жадае дагадзіць суразмоўцы, знайсці з ім агульную камунікатыўную кропку судакранання нават з памылкамі, калі пачынае размаўляць на мове адрасата. Прафесар В. Іўчанкаў упэўнены, што “інтэрферэнцыя як актыўны рухавік моўных кантактаў і вынік узаемапраанікненняў на фанетычным, семантычным, граматычным, стылістычным, а таксама ўнутрымоўным узроўнях прыводзіць да незаўважных на першы погляд сістэмных зрухаў у мове – да ізамарфізму як невыпадковага падабенства не толькі асобных элементаў, а і ўсёй білінгвіяльнай сістэмы” [2]. У выніку адбываецца ўзнікненне і функцыянаванне прамежкавых моўных утварэнняў. Даследчыкі гавораць аб так званай «трасянцы», як аб праяўленні своеасаблівай мовы, якая ўзнікае ў выніку змяшэння беларускай і рускай моваў. Згаджаемся з думкамі Г. Лапцёнкі, што “падобныя прамежкавыя ўтварэнні – з’ява, несумненна, адмоўная”, і карыстанне такой псеўдамовай у публічным дыскурсе недапушчальна, таму што тэлевізійнае маўленне і супрацоўнікаў тэлебачання, і астатніх членаў тэлевізійнай камунікацыі ўспрымаецца грамадствам як узор канвенцыянальнага маўлення [4].

Паказальным прыкладам з’яўляецца эфір праграмы “Наше утро”, у якім пры размове з беларускамоўным гуртом “Navi” вядучы вырашыў дагадзіць сваім гасцям і прамовіць фразу па-беларуску.

Наталля Радзіна, вядучая праграмы: *Доброе утро!*

Зміцер Шунін, вядучы праграмы: *Частуйцесь сразу!*

Арцём Лук’яненка, саліст гурта: *З вялікай радасцю!*
(праграма “Наше утро”, 16.01. 2016.)

Як бачым, Зміцер Шунін зрабіў адразу дзве памылкі: папершае, ён неправільна па-беларуску вымавіў слова “пачастуйцесь” – напрыканцы замест -сь патрэбен постфікс -ся, па-другое, рускамоўнае слова “сразу” па-беларуску гучыць інакш. З вышэйсказанага вынікае, што пераход адрасанта на

мову свайго камунікатыўнага партнёра нават з адхіленнем ад нормы з'яўляецца праяўленнем талерантных маўленчых паводзінаў у адносінах да адрасата. Талерантнымі дзеяннямі таксама лічацца змірэнне і прыманне “трасянкі” як асноўнага віду маўлення свайго камуніканта. Тыповы беларус хутчэй за ўсё зверне ўвагу на свае недахопы, чым на дрэнныя рысы характару другіх людзей, што часам прыводзіць яго да крайняга, прычым найчасцей нічым не абгрунтаванага, самазневажанна, самакрытычнасці. Ужыванне суразмоўцам няправільных арфаэпічных, арфаграфічных (*меньшы, лёхькі, выіграць*) і стылістычных і граматычных (*ісці к сябру, пайшоў за ягадамі, не к каму звярнуцца*) нормаў, словаўтваральных парушэнняў (*чытацель, тэлевізіёнчык*), у такім выпадку, з разуменнем і не раздражняльнасцю ўспрымаецца адрасантам. Пры загадзя загатаных беларускамоўных пытаннях вядучыя добра арыентуюцца ў размове і нават самі задаюць тон дыялогу, аднак, на жаль, трэба адзначыць, што пры адхіленні ад рэдактарскай “загатоўкі” ці ў выпадку нечаканых адказаў або пытанняў ад суразмоўцаў, вядучыя не здольныя імправізіраваць па-беларуску.

Марына Грыцук, вядучая праграмы: *Малады беларускамоўны гурт “Хурма” не раз ўдзельнічаў у праэтах нашага тэлеканала, стварылі кліп і рыхтуюцца да сольнага канцэрта.*

Дзяніс Кур’ян, вядучы праграмы: *Таленавітыя юнакі сёння ў нас у студыі, калі ласка сутракайце – Мікіта Найдзёнаў і Арыём Кутлунін. Мікіта ў паласатым.*

Мікіта Найдзёнаў, саліст гурта: *Паласаты гэта трэнд сёння. Вось я ў паласатым, і вы ў паласатым.*

Дзяніс Кур’ян, вядучы праграмы: *Так....*

Марына Грыцук, вядучая праграмы “Наше утро”: *Я не ў трэндзе сёння.*

Дзяніс Кур’ян, вядучы праграмы: *Так... Але ў Вас паласачка ў другую стору... (паказвае) (праграма “Наше утро”, 12.11. 2013.)*

Дацэнт В. Дзесюкевіч заўважыла, што талерантнасць, як адметная рыса нашага нацыянальнага менталітэту, у тэле-

візійным дыскурсе можа ў некаторых выпадках атаясамлівацца з “абьякавасцю” і набываць адмоўную канатацыю [1]. Гэта праяўляецца ў пасіўным адмаўленні ад абмеркавання важнай праблемы некаторымі запрошанымі гасцямі пад час ток-шоу. Такія камуніканы, як правіла, сустракаюцца ў кожнай тэлевізійнай праграме і, як быццам, адыгрываюць ролю назіральнікаў за размовай. Безумоўна, пры запытанні яго меркавання наконт дадзенай праблемы, такі пасіўны суразмоўца пагодзіцца з усімі вышэйсказанымі поглядамі і выказваннямі, спісаўшы ўсё на сваю талерантнасць, аднак гэта можа быць вынікам як нацыянальна спецыфічнай маўленчай сціпласці беларусаў, так і абьякавасці. Тым не менш, абьякавымі могуць з’яўляцца не толькі актыўныя ўдзельнікі камунікацыі, але і пасіўныя. Публічная камунікацыя да апошняга часу прадстаўляла сабой аднабаковую сувязь, пры якой толькі журналісты з’яўляліся актыўнымі ўдзельнікамі камунікацыі, аднак у апошнія дзесяцігоддзі назіраецца тэндэнцыя да двухбаковай сувязі, пры якой аўдыторыя таксама мае “права голасу”. Неўзабаве, што пры аднабаковай сувязі адрасаты – тэлегледачы заставаліся абьякавымі да разглядаемай праблемы, і гэта няздзіўна: яны не маглі выказаць свае меркаванні і, такім чынам, паўплываць на працэс размовы. Зараз, да прыкладу, у праграме “Дело принципа” для тэлегледачоў існуе інтэрактыўнае галасаванне для таго, каб кожны жадаючы нават на адлегласці мог прыняць удзел у праграме і падзяліцца сваімі поглядамі, а тэлевізійны эфір, у сваю чаргу, прыцягне як мага больш людзей у абмеркаванні і паменшыць колькасць абьякавых да тэлепрадукта.

Такім чынам, талерантныя паводзіны ў тэлевізійным эфіры ўяўляюць сабой нацыянальна абумоўленае канструктыўнае маўленчае ўзаемадзеянне, якое патрабуе ад адрасанта імкнення ўлічваць ментальныя рысы камуніканта, прымаць яго погляды і прытрымлівацца ўстаноўкі на непарушальнасць камунікатыўнай прасторы, а тэндэнцыя да карыстання гэтым камунікатыўна-прагматычным тыпам маў-

лення ў тэлевізійным эфіры з'яўляецца перадумовай стварэння гарманічнага камунікатыўнага асяроддзя.

ЛІТАРАТУРА

1. Десюкевич, О. Концепт толерантность в философском и научном дискурсах / О. Десюкевич. – elar.urfu.ru [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/19009/1/Desukevich.PDF> – Дата доступа: 14.12.2015.

2. Іўчанкаў, В. І. Беларускія СМІ ў сітуацыі білінгвізму: рэтраспектыва і тэндэнцыя развіцця медыямаўлення / В. І. Іўчанкаў. – elib.bsu.by. [Электронны рэсурс]. – Ражым доступу: <http://elib.bsu.by/bitstream/2.pdf>. – Дата доступу: 25.03.2016.

3. Ланских, А. В. Речевое поведение участников реальности-шоу: коммуникативные стратегии и тактики: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / А. В. Ланских; Ур. гос. ун-т им. А. М. Горького – Екатеринбург, 2008. – 183 с.

4. Лапцёнак, Г. В. Функцыянаванне мовы ва ўмвах білінгвізму / Г. В. Лапцёнак. – elib.bsu.by. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://elib.bsu.by/bitstream/1.pdf> – Дата доступа: 25.04.2016.

5. Михайлова, О. И. Лингвокультурологические аспекты толерантности / О. И. Михайлова. – elar.urfu.ru [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/30862/1/978-5-7996-1406-5.pdf>. – Дата доступа: 05.02.2016.

УДК 655.4/.5+002.2(076.5)

Н.И. Шишкина, к. филол. наук
(БГТУ, г. Минск)

СОВРЕМЕННАЯ СИСТЕМА КНИГОРАСПРОСТРАНЕНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

Анализируя книжный рынок нашей страны, можно выделить следующие основные формы книгораспространения: